

ภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในศตวรรษที่ 21

Leadership of Secondary School students in 21st Century

ชัยศาสตร์ คเชนทร์สุวรรณ

การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.ดร. อัจฉรา วัฒนามรงค์

รศ.ดร. นรา สมประสงค์ และ ดร.ราชันย์ บุญธิมา

Abstract

In the 21st century, the Society needs highly efficient human resources. Leadership development is an important strategy that affects the effectiveness of work. The development process must begin in childhood. The result showed that the important leadership of secondary school students in 21st Century characteristics was problem solving skills, knowledge, communication skills, thinking skills, patience, life skills and public mind, respectively. The school's challenge is to develop students to be leaders and live happily in a rapidly changing society. Through student development activities that can be arranged both inside and outside the classroom.

Keywords : Leadership/Secondary School students/21st Century

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ 21 มีความต้องการทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพการทำงานสูง ยุทธศาสตร์หนึ่งที่สำคัญคือการการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นกับบุคลากรในองค์กร ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของงาน โดยในการพัฒนาภาวะผู้นำจะต้องปลูกฝังและพัฒนาตั้งแต่ในวัยเด็ก จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา พบว่า ลักษณะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะการแก้ปัญหา ความรอบรู้ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการคิด ความอดทน ทักษะชีวิต และมีจิตสาธารณะ ตามลำดับ ทั้งนี้การพัฒนานักเรียนให้เกิดลักษณะภาวะผู้นำดังกล่าวเป็นหน้าที่และความท้าทายของโรงเรียนที่จะพัฒนานักเรียนให้มีภาวะผู้นำ และใช้ชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข โดยผ่านกิจกรรมพัฒนานักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ศตวรรษที่ 21

บทนำ

การปรับเปลี่ยนสภาพทางสังคมในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การศึกษา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสร้างความตื่นตัวในการพัฒนาศักยภาพของแต่ละประเทศ โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างแท้จริง (อดุลย์ วัชรวิบูลย์, 2557) ดังจะเห็นได้จาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดหลักการพัฒนา

ประเทศโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา มุ่งเน้นการพัฒนาคนในทุกมิติมีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบ วินัย ใฝ่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ มีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการทำงาน และการประกอบอาชีพ และทักษะภาวะผู้นำ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของประเทศไทยจำเป็นต้องอาศัยความพร้อมของทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีภาวะผู้นำและพลังในการขับเคลื่อนองค์กรสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ที่จะเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ความสำเร็จได้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2550x, ออนไลน์) โดยการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพและมีภาวะผู้นำจำเป็นต้องปลูกฝังและพัฒนาตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าอย่างยิ่งหากได้รับการพัฒนาและได้รับโอกาสให้ใช้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ ย่อมเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า (ปิยะพันธ์ ชัยเสนา และคณะ, 2559) ดังนั้นโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการทางการศึกษาที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุดจึงมีบทบาทและหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาเด็กหรือเยาวชน ให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี โดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายและสำคัญของภาวะผู้นำ

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันในวงกว้างว่าภาวะผู้นำเป็นมีความสำคัญอย่างมาก ในการพัฒนาให้องค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมาย และคำจำกัดความของคำว่าภาวะผู้นำ (Leadership) ไว้หลายลักษณะ โดยภาวะผู้นำตามแนวคิดของนักวิชาการกลุ่มทฤษฎีมหาบุรุษ (The Great Man Theory) และทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Leadership Theory) เชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะประจำตัว ทั้งคุณลักษณะทางด้านร่างกาย และบุคลิกภาพการแสดงออก เช่น มีร่างกายสูงใหญ่ หน้าตาดี เขียวปัญญาดี มีความมั่นใจในตนเอง สุขภาพจิตดี ชอบสังคม และมีความไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น (Glueck, 1980) ซึ่งสอดคล้องกับ นอร์ธเฮาส์ (Northouse, 2012) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิผล มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ปัญญา (Intelligence) ความมั่นใจ (Confidence) ความสามารถพิเศษ (Charisma) ความสามารถในการตัดสินใจ (Determination) ความสามารถในการเข้าสังคม (Sociability) และความซื่อสัตย์ (integrity) โดยภาวะผู้นำมิได้ขึ้นกับลักษณะทางด้านร่างกายเพียงเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่มีความแตกต่างกันไปด้วย (Stogdill, 1974) ทั้งนี้ภาวะผู้นำเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาจเกิดจากการเรียนรู้ หรือได้รับการกระตุ้นที่เหมาะสม โดยเฉพาะคุณลักษณะในด้านค่านิยม ความสามารถในการชักจูงโน้มน้าวให้บุคคลอื่นเกิดความเชื่อมั่น และให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติการกิจสำเร็จลุล่วงไปได้

ด้วยดี (Yukl, 2010)

ในปัจจุบันได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำในมิติที่แตกต่างกันไปอย่างมากตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป อาทิ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว เกิดการแข่งขันตลอดเวลา การปรับตัว และเปลี่ยนแปลงองค์กรให้ทันต่อสถานการณ์ จึงเกิดแนวคิดเกี่ยวกับ ว่าบุคคลที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ดีจะสามารถพัฒนาองค์กรโดยการผสมผสานปัจจัยต่างๆ ทั้งผู้ตาม บริบทสถานการณ์ที่เป็นอยู่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีอีกหลากหลายแนวคิด ทั้งในยุคที่โลกเชื่อมต่อกันที่ต้องการภาวะผู้นำแบบต่างวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถทำงานในสังคมที่มีวัฒนธรรมที่หลากหลายได้ หรือแม้แต่ในยุคเทคโนโลยี 4.0 ที่มีความต้องการนวัตกรรม และเทคโนโลยีใหม่ๆ ออกมาเป็นจำนวนมาก ในสังคมย่อมเกิดความต้องการภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมมาขับเคลื่อนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ (พัชรา วาณิชชิติน, 2560)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำจะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจว่าองค์กรจะเดินทางไปสู่จุดเป้าหมายได้ถูกทิศทาง ทั้งนี้นอกจากการสร้างแรงบันดาลใจ การจูงใจ และการใช้อิทธิพลของผู้นำองค์กรแล้ว ภาวะผู้นำยังหมายถึงการมองอนาคต (Future oriented) ที่มีความท้าทาย มีการบูรณาการความคิด มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ พร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และสัมพันธ์ภาพที่ดีของร่วมงาน ตลอดจนการเป็นแบบอย่างที่ดี (DuBrin, 2010) ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ คือความสมดุลของคุณลักษณะ ทักษะ พฤติกรรมการนำ ความเหมาะสมกับผู้ตาม และสถานการณ์ ที่เป็นอยู่ และการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นการเสริมสร้างภาวะผู้นำให้บุคคลากรจึงเป็นปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญในการพัฒนาองค์กรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี

ภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในศตวรรษที่ 21

หากจะกล่าวถึงภาวะผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ภาวะผู้นำอาจไม่ใช่เพียงผู้ที่มีความรู้และมีความมั่นใจแต่เพียงเท่านั้น หากแต่หมายถึงรวมถึงลักษณะ พฤติกรรม ความสามารถ ประสบการณ์ มนุษย์สัมพันธ์ และอิทธิพลของตนกับสมาชิกในกลุ่ม ในการจูงใจ ควบคุมประสานการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ได้กำหนดสมรรถนะสำคัญซึ่งส่งเสริมให้เกิดภาวะผู้นำในนักเรียน 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ม.ป.ป.) ยังได้ระบุองค์ประกอบของภาวะผู้นำของนักเรียนไว้ 3 องค์ประกอบ ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ด้านความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบได้ สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความมั่นคงทางอารมณ์

องค์ประกอบที่ 2 ด้านความรับผิดชอบในการทำงาน ขยันเพียรพยายามและทุ่มเทให้กับการทำงาน การใช้ทรัพยากรประกอบการทำงานอย่างประหยัด มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน และมีระเบียบวินัยในการทำงาน

องค์ประกอบที่ 3 ด้านความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน ให้ความร่วมมือ ความช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ยิ้มแย้มแจ่มใสมีมิตรไมตรีต่อเพื่อนร่วมงานการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย นำเลื่อมใส ศรัทธา การให้เกียรติ และให้โอกาสเพื่อร่วมงาน

ในขณะที่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ได้กำหนดกรอบการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนไว้ 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านการอยู่รอด ประกอบด้วย สุขภาวะเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย (กาย ใจ สังคม อารมณ์ และสติปัญญา)
2. ด้านการพัฒนา ประกอบด้วย การเรียนรู้และทักษะชีวิต การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความสามารถในการสร้างนวัตกรรม
3. ด้านการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนต่อสังคม การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม

จึงทำให้พอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ความสามารถในการแก้ปัญหา มีความสามารถในการคิด มีความสามารถในการสื่อสาร มีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี การรู้จักตัวเองและสังคม การมีมนุษยสัมพันธ์และกระบวนการทำงานเป็นทีมงาน มีความความฉลาดทางอารมณ์ มีความรับผิดชอบขยันเพียรพยายาม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีทักษะการจูงใจ มีบุคลิกภาพในการเป็นผู้นำ มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน สามารถกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และการตั้งเป้าหมายระยะสั้นระยะยาว และมีจิตสำนึกต่อ

ส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับภาวะผู้นำของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมุ่งเน้นศักยภาพความสามารถในด้านการปรับตัวและมีความยืดหยุ่นในการทำงานและการเรียนรู้อย่างอิสระ มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคม เข้าใจความแตกต่างของวัฒนธรรมและบุคคล มีความสามารถด้านการคิดเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงของข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนในยุคการศึกษา 4.0 ที่มุ่งเน้นให้มีความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ (ทวีศักดิ์จินตานุรักษ์, 2560) ผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับแนวคิดของ นักการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งใน และต่างประเทศ แสดงผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในศตวรรษที่ 21

ภาวะผู้นำของนักเรียน	Patlar, Turkoglu and Cansoy, (2017)	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ม.ป.ป.)	กระทรวงศึกษาธิการ (2552)	สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560)	วิจารณ์ พานิช (2555)	เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550ก)	ความถี่
1. ทักษะการแก้ปัญหา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	6
2. ความรอบรู้	-	✓	✓	✓	-	✓	4
3. ทักษะการสื่อสาร	✓	-	✓	-	-	✓	3
4. ทักษะการคิด	✓	-	✓	-	-	✓	3
5. ความอดทน	✓	✓	✓	-	-	-	3
6. ทักษะชีวิต	✓	✓	✓	-	-	-	3
7. มีจิตสาธารณะ	-	✓	✓	-	✓	-	3

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์และเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในศตวรรษที่ 21 พบว่าภาวะผู้นำที่มีค่าความถี่สูงสุด 7 อันดับแรก ได้แก่ ทักษะการแก้ปัญหา รองลงมา ได้แก่ ความรอบรู้ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการคิด ความอดทน ทักษะชีวิต และมีจิตสาธารณะ ตามลำดับ

อาจพอสรุปได้ว่า คุณลักษณะภาวะผู้นำ จะต้องอาศัยความสามารถในการแก้ปัญหาเป็นหลัก เนื่องจากเป็นความสามารถในการจัดการปัญหาและอุปสรรคที่เผชิญได้อย่างเหมาะสมบนหลักการของเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ โดยจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม และประยุกต์ นำความรู้ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์มาใช้ประกอบการคิดวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ เพื่อตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ ประกอบกับความสามารถในการสื่อสารเพื่อรับและส่งข้อมูล ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนคติของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม

ทั้งนี้ในการดำเนินชีวิตประจำวันนักเรียนจะต้องเรียนรู้ในการที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดี ต้องเรียนรู้ถึงการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ต้องมีความอดทน อุทิศ และรู้จักการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ที่ส่งผลต่อตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ นักเรียนจะต้องมีจิตสาธารณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน โดยการปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่ นักเรียนและเยาวชนจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาประเทศในระยะยาวต่อไป (ชนฐนนท์ ม่วงวิเชียร, 2562)

ความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงของประเทศทั้งทางการ เมือง สังคม และเศรษฐกิจให้เจริญรุ่งเรือง แต่ในขณะที่ระบบการศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการสร้างนักเรียนให้คิดตามมากกว่าคิดสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนชินกับการเป็นผู้ตาม จนอาจทำให้นักเรียนส่วนมากขาดภาวะผู้นำ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาประเทศในอนาคต

ดังนั้นการสร้างภาวะผู้นำจึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ โดยเฉพาะในนักเรียนที่มีความเป็นผู้นำควรได้รับการส่งเสริม เพื่อให้พวกเขากลายเป็นผู้นำที่ดีในอนาคต โดยการพัฒนา ไม่เพียงแต่เสริมสร้างเฉพาะบุคลิกลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาทักษะสำคัญของผู้นำที่สำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น สำหรับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาจะได้กล่าวในลำดับต่อไป

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา

จากความสำคัญและความเป็นจำเป็นในการพัฒนาและเสริมสร้างภาวะผู้นำของนักเรียนที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างภาวะผู้นำของนักเรียน

ระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยการสร้างจิตสำนึก และแรงบันดาลใจในการดำรงชีวิต นำไปสู่การปรับใช้กระบวนการทางความคิดอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ เพื่อหล่อหลอมให้เยาวชนไทยมีภาวะผู้นำในระดับสากล โดยภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 มีความต้องการที่มีทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork & Leadership) (วิจารณ์ พานิช, 2555) กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ในการแสวงหาความรู้เพื่อสังสมประสบการณ์ มีความอดทนและกล้าที่จะเผชิญต่อปัญหาและอุปสรรค สามารถการทำงานร่วมกับทีมงาน

ในการพัฒนาภาวะผู้นำต้องเริ่มพัฒนาภาวะผู้นำตั้งแต่วัยระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากการพัฒนาภาวะผู้นำนั้นเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกฝน โดยโรงเรียนเป็นหน่วยจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปัน เอื้ออาทร สมานฉันท์ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

แนวทางการพัฒนาอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การประชุม สัมมนาผู้นำนักเรียน การฝึกอบรมทักษะผู้นำนักเรียน ให้มีภาวะความเป็นผู้นำ การส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรม เกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติจากสภาพแวดล้อมจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) นอกจากนี้โรงเรียนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนอ่านหนังสือ หรือเข้าถึงสื่อต่างๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อเข้าถึงองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่ช่วยหล่อหลอมเป็นรากฐานความคิดและความเข้าใจ ฝึกนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีฐานความคิดที่ดีรอบคอบ และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ และสร้างทักษะภาวะผู้นำโดยสอดแทรกมุมมองต่างๆ ผ่านการสอนในห้องเรียนและการทำกิจกรรม เช่น ให้ผู้เรียนจัดทีมไปทำกิจกรรมกับชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนรู้วิธีสร้างทีมงาน วางแผนการทำงานและแก้ปัญหา หรือให้ดูภาพยนตร์หรือละครที่ให้ข้อคิดการเป็นผู้นำ แล้วลองวิเคราะห์ภาวะผู้นำที่อยู่ในภาพยนตร์ ฝึกสังเกตและเข้าใจผู้อื่นโดยมองทุกคนมีคุณค่าและมีศักยภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2551, ออนไลน์) เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียน ได้แสดงออกในบทบาทต่างๆ เช่น เป็นผู้นำ เป็นสมาชิก หรือผู้ตามที่ดี ทำให้นักเรียนมีความรู้ ความคิด มีความเข้าใจ และการได้เผชิญประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติ ช่วยให้นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ อย่างเป็นประสิทธิภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ม.ป.ป.) ได้อธิบายแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ โดยจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ สภาวะการณ์เป็นผู้นำและภาวะผู้นำ เช่น การแบ่งกลุ่มให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำที่กลุ่มต้องการหรือการเป็นผู้นำที่ดี การจัดกิจกรรม Walk Rally เรียนรู้ตามฐานการเรียนรู้ และนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้หรือโรงเรียนอาจจะมอบหมายให้เป็นหัวหน้าห้องเรียน ประธาน ชุมนุม ประธานชมรมต่างๆ หรือประธานนักเรียนก็ได้

2. กิจกรรมการสร้างเครือข่าย โดยมุ่งเน้นการประสานความร่วมมือเพื่อการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนข้อมูล เช่น การจัดกิจกรรมระหว่างโรงเรียน ชุมนุม องค์กรภาครัฐ และเอกชน

3. กิจกรรมพัฒนาทักษะการประชุม โดยกิจกรรม การประชุมเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ได้รวบรวมความคิดเห็น วิธีการแก้ปัญหาจากสมาชิกต่างๆ โดยอาจให้นักเรียนเข้าร่วมสังเกตการณ์หรือเข้าร่วมประชุม หรือการจัดสถานที่จำลองจัดประชุมเพื่อให้นักเรียนได้ ปฏิบัติจริง

4. กิจกรรมการสร้างจิตอาสา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ควรเป็นกิจกรรมที่มนุษย์ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจเพื่อนมนุษย์มากที่สุด เช่น การออกค่ายช่วยเหลือพัฒนาชุมชน หรือหารช่วยเหลือคนพิการ ผู้สูงอายุ หรือฝึกการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาสังคมจากรายการโทรทัศน์ แล้วนำมาอภิปราย หาข้อสรุปนำไปสู่ประเด็นความต้องการที่จะเข้าไปช่วยเหลือ

5. กิจกรรมสถานักเรียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ การเห็นคุณค่าของตนเอง การรู้จักเห็นใจผู้อื่น การเคารพเสียส่วนใหญ่ การรับฟังเสียงส่วนน้อย เห็นและรู้คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การตระหนักในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การสร้างสัมพันธภาพ การสื่อสารอย่างเหมาะสม การตัดสินใจ การแก้ปัญหาโดยสันติวิธี การควบคุมอารมณ์ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ อีกทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ที่ดีงาม ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูต่อเวทิตา ความเมตตา กรุณา ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัด ความพอเพียง มีทักษะการจัดการขยัน อดทน ละเอียดรอบคอบ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมสถานักเรียนยังส่งเสริมการสร้างลักษณะผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีจิตสาธารณะ เห็นคุณค่าของระบบการปกครองตามหลักธรรมาภิบาล เคารพสิทธิเสรีภาพ และกตติกา ข้อตกลงของหมู่คณะ รู้จักยอมรับและชื่นชมการกระทำของผู้อื่น

อย่างมีน้ำใจนักกีฬา ดูแล ป้องกัน คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตนเองและเพื่อนนักเรียนในโรงเรียน

ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ที่ได้แบ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรออกเป็น 3 กิจกรรม ได้แก่

1. กิจกรรมแนะแนว มุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักตนเอง มีกระบวนการวางแผนและการปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

2. กิจกรรมพัฒนานักเรียน มุ่งเน้นการส่งเสริมความสามารถตามความถนัดและความสนใจ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักการแก้ปัญหา มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ มุ่งเน้นการส่งเสริมให้นักเรียนได้บำเพ็ญประโยชน์ เพื่อส่วนรวม ซึ่งแสดงถึงความเสียสละ และจิตสาธารณะ ตลอดจนความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

กล่าวโดยสรุปการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ใช้ระยะเวลาพอสมควร ดังนั้นจึงควรเริ่มพัฒนาภาวะผู้นำตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งนี้โรงเรียนมีบทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยการจัดสภาพบรรยากาศทั้งในและนอกห้องเรียน ทั้งนี้ อาจจัดกิจกรรมควบคู่ไปกับการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริมทักษะประสบการณ์เพิ่มเติมนอกชั้นเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาให้นักเรียนมีภาวะผู้นำ และผู้ตามที่ดี นอกจากหน้าโรงเรียนยังมีหน้าที่ส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนที่มีลักษณะภาวะผู้นำที่โดดเด่น เพื่อที่นักเรียนจะได้แสดงศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มความสามารถ ซึ่งจะเป็นกำลังหลักที่สำคัญของประเทศชาติ

บทสรุป

การพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกมิติ และทุกช่วงวัย เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มีจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดี มีความรู้และทักษะพื้นฐานมีภาวะผู้นำ และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในศตวรรษที่ 21 พบว่า นักการศึกษาให้ความเห็นสอดคล้องกันว่าทักษะการแก้ปัญหา มีความสำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความรอบรู้ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการคิด ความอดทน ทักษะชีวิต และมีจิตสาธารณะ โดยโรงเรียนมีแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนระดับชั้น

มัธยมศึกษาได้หลากหลายรูปแบบ โดยผ่านกิจกรรมพัฒนานักเรียน ที่บูรณาการให้นักเรียน ได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพอย่างรอบด้าน ทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การฝึกอบรม การประชุมสัมมนา การแบ่งกลุ่มแสดงความคิดเห็น การจัดกิจกรรมฐานการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมจิตอาสา การจัดกิจกรรมสถานักเรียน ทั้งนี้การจัด กิจกรรมต่างๆ จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและ วัตถุประสงค์เป็นหลัก เพราะนักเรียนแต่ละคนมีพื้นฐาน ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ บุคลิกภาพที่ความแตกต่างกัน ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญนอกเหนือจาก ความรู้ที่โรงเรียนจะต้องพัฒนา ให้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียน เติบโตไปเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550ก). **ยุควิกฤตเด็กและเยาวชนขาด ภาวะผู้นำ**. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.kriengsak.com/node/49>

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550ข). **ภาวะผู้นำสร้างได้ ในวัยเยาว์**. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.kriengsak.com/node/548>.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). **สร้างภาวะผู้นำในเด็กและ เยาวชนไทย**. สืบค้นเมื่อ 14 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=2567&Key=hotnews>

ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร. (2562). **กิจการเพื่อสังคมกับบทบาท ภาคส่วนที่สามเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา คุณมีชัย วีระไวทยะ**. วารสารราชชนรินทร์ 16 (35 ม.ค.- มิ.ย.), หน้า 17-23.

ปิยะพันธ์ ชัยเสนา, สำราญ กำจัดภัย, สวัสดิ์ โพธิวัฒน์ และทองสุข วันแสน. (2559). **การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำ ของผู้นำนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 37(1, ม.ค.- มี.ค.), หน้า 92-99.

พัชรา วาณิชชวิน. (2560). **การพัฒนาภาวะผู้นำ : จากทฤษฎี สู่นวปฏิบัติที่ดีและกรณีศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ปัญญาชน.

วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษ ที่ 21**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ม.ป.ป.). **หลักการ และแนวทางในการดำเนินงาน สถานักเรียน**. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ลิบสอง พ.ศ. 2560-2564** กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวาน กราฟฟิค จำกัด.

อคุศลย์ วังศรีคุณ. (2557). **การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 : ผลผลิต และแนวทางการพัฒนา**. วารสารมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูล สงคราม. 8(1), หน้า 1-17.

DuBrin, Andrew J. (2010). **Principles of Leadership (6th ed.)**. South-Western : Cengage Learning.

Glueck, William F. (1980). **Management**. Hinsdale, Illinois : The Dryden Press.

Northouse, P. G. (2012). **Leadership : Theory and Practice (6th ed.)**. Sage: USA. Publication, Tousand Oaks, USA.

Stogdill, Ralph M. (1974). **Handbook of leadership : A Survey of Theory and Research**. New York : Free Press.

Yukl, Gary. (2010). **Leadership in Organizations (7th ed.)**. USA : Pearson Prentice Hall.